

## **Agnieszka Kuriata**

(Uniwersytet Wrocławski)

***I Seminarium Bliskowschodnie „Chusta, burka, hidżab, nikab, czador  
jako element kulturowy stroju kobiety – tradycja i współczesność”,  
Warszawa, 30 stycznia 2017 r. – sprawozdanie***

### ABSTRACT

**The report of the conference “Headscarf, burqa, hijab, nikab, chador as a cultural element of a woman's dress - tradition and modernity”, Warsaw, 30 January 2017.**

**Słowa kluczowe:** konferencja, sprawozdanie z konferencji, seminarium bliskowschodnie, chusta, burka, hidżab, nikab, czador

Dnia 30 stycznia 2017 r. w Centrum Wielokulturowym w Warszawie odbyło się I Seminarium Bliskowschodnie zatytułowane „Chusta, burka, hidżab, nikab, czador jako element kulturowy stroju kobiety – tradycja i współczesność”. Spotkanie zainicjowała i zorganizowała dr Magdalena El Ghamari, prezes i założyciel fundacji El-Karama. Celem konferencji miało być przede wszystkim przybliżenie bardzo aktualnego w dzisiejszych czasach zagadnienia, a mianowicie mody muzułmańskiej widzianej z różnych perspektyw oraz w wielu kontekstach. Dlatego też w spotkaniu wzięli udział przedstawiciele świata nauki reprezentujący różne dyscypliny i ośrodki naukowe m.in. prawnicy, politolodzy czy arabiści oraz członkowie organizacji pozarządowych i tych związanych z bezpieczeństwem wewnętrznym państwa. Dzięki temu I Seminarium Bliskowschodnie stało się miejscem prezentacji pewnych teorii oraz badań naukowych, ale również, a może przede wszystkim – bezpośrednich relacji, doświadczeń oraz dyskusji na tle tego spornego wciąż zagadnienia.

Jak możemy przeczytać na głównej stronie Fundacji El-Karama, głównego organizatora konferencji, ich celem jest wspieranie rozwoju polskiego społeczeństwa, mając tu na myśli przede wszystkim, rozwój i wsparcie działalności społecznej, informacyjnej, kulturalnej, naukowej i oświatowej. To wszystko ma prowadzić do zwiększania świadomości, ale i zbliżania społeczeństw należących do tzw. obszaru MENA, czyli terenów z obszaru Basenu Morza Śródziemnego. Fundacja El-Karama podejmuje przede wszystkim działania oraz aktywności w zakresie *“działalności naukowej, oświatowej, w tym również polegającej na kształceniu, identyfikacji tożsamości kulturowej obszaru MENA; poszerzaniu wiedzy na temat narodów i państw zamieszkujących obszary MENA; działalności wspomagającej rozwój techniki, wynalazczości i innowacyjności oraz rozpowszechniania i wdrażania nowych rozwiązań technicznych w praktyce gospodarczej; promowania działań edukacyjnych; działalności wspomagającej rozwój naukowy, w tym rozwój edukacji; ochrony i promowania dóbr kultury i tradycji narodowej wybranego obszaru, a także nauki, szkolnictwa wyższego, edukacji, oświaty i wychowania (...)”*<sup>1</sup>.

Krótkim wystąpieniem, stanowiącym idealne preludium do dalszej części obrad, I Konferencję Bliskowschodnią uroczystie otworzyła, Prezes Fundacji El-Karama dr Magdalena el-Ghamari - wykładowca w Collegium Civitas w Warszawie oraz w Instytucie Historii i Nauk Politycznych, Zakładu Bezpieczeństwa Międzynarodowego Uniwersytetu w Białymstoku; członkini wielu organizacji międzynarodowych, takich jak m.in. Towarzystwo Polsko-Albańskie, European Security Assosiation International Institute for Private-, Commercial-, and Competition Law w Tiranie i wielu innych. Dr el-Ghamari ukończyła studia w Katedrze Działłań Połączonych Akademii Obrony Narodowej w Warszawie, gdzie obroniła tytuł doktora. Obecnie pracuje jako wykładowca akademicki. Spotkać się z nią można również podczas szkoleń, które prowadzi w takich instytucjach jak m.in.: Centrum Szkolenia na Potrzeby Sił Pokojowych w Kielcach, Grupy Interwencyjne Straży Więziennej, Instytut Studiów nad Terroryzmem, Straż Graniczna, Szkoła Wyższa Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie czy Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania w Warszawie. Jest autorką wielu książek, monografii i artykułów naukowych z zakresu kultury arabsko-muzułmańskiej, bezpieczeństwa międzynarodowego oraz międzykulturowości, jak m.in. *Analiza porównawcza doświadczeń iracko-libijskich w kontekście sytuacji na Ukrainie*<sup>2</sup>; *Między*

<sup>1</sup> Zob. strona internetowa fundacji El Karama: <http://el-karama.pl/o-fundacji/>, dostęp: 15.09.2017.

<sup>2</sup> T. Bąk, M. El-Ghamari, S. Adamczyk, *Analiza porównawcza doświadczeń iracko-libijskich w kontekście sytuacji na Ukrainie*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Warszawa 2016.

*kulturą, a religią – operacje wojskowe w Iraku i Afganistanie*<sup>3</sup>; *Zarządzanie i dowodzenie we współczesnych uwarunkowaniach*<sup>4</sup>; *Cross-Culture Awareness in crisis response operations*<sup>5</sup>. Jej analizy naukowe można również przeczytać m.in. na portalu Defence 24 oraz na portalu internetowym Wszystko co najważniejsze.

Spotkanie „*Chusta, burka, hidżab, nikab, czador jako element kulturowy stroju kobiety – tradycja i współczesność*” zostało podzielone na dwie części. Pierwsza z nich miała służyć przede wszystkim prezentacji pewnego zderzenia fenomenu mody muzułmańskiej, a więc elementu tradycji islamskiej, z współczesnością.

Jako pierwsza wystąpiła mgr Marta Minakowska-Kostrzewa, która opierając się na swojej wiedzy wyniesionej jeszcze ze studiów oraz dzięki osobistym doświadczeniom, które zawdzięcza licznym podróżom do krajów Zatoki Arabskiej, przybliżyła zgromadzonej publiczności zagadnienie stroju muzułmańskiego właśnie na tym obszarze. Jej prezentacja była szalenie interesująca w szczególności z uwagi na fakt licznych zdjęć, które prezentowała, równolegle opatrując każde z nich krótkim komentarzem, pozwalającym wczuć się w klimat z fotografii i ułatwiającym zrozumienie tej zawilej tematyki.

Mgr Marta Minakowska-Kostrzewa to absolwentka Arabistyki i Islamistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Przez blisko dziewięć lat pracowała jako jedna z głównych redaktorek strony internetowej ARABIA.pl, swego czasu największego w polskim Internecie portalu poświęconego tematyce muzułmańskiej i bliskowschodniej. Pani Marta może pochwalić się również szerokim dorobkiem publikacyjnym bowiem jej artykuły odnajdziemy w takich czasopismach jak Filiżanka Smaków, w miesięczniku Dialog, w katalogu Festiwalu Filmów Afrykańskich Afrykamera, w muzułmańskim piśmie As-Salam, Kwartalniku Polonicum wydawanym przez Uniwersytet Warszawski, a ostatnio również w czasopiśmie Poznaj Świat. Jej teksty ukazywały się również w Internecie, na wielu różnych stronach internetowych czy portalach jak m.in. mojeopinie.pl, tolerancja.pl, kurd.pl, na stronie Fundacji Edukacji Międzykulturowej, a także Ligi Muzułmańskiej w RP. Mgr Miniakowska-Kostrzewa na co dzień upowszechnia swoją wiedzę poprzez prowadzenie warsztatów tematycznych, spotkań, wykładów, a także prowadzi zajęcia z zakresu edukacji międzykulturowej na temat świata islamu dla ludzi w różnych grupach wiekowych – od dzieci po seniorów.

---

<sup>3</sup> M. El-Ghamari, *Między kulturą, a religią – operacje wojskowe w Iraku i Afganistanie*, Toruń 2016.

<sup>4</sup> M. El-Ghamari (red.), M. Chmielecki (red.), *Zarządzanie i dowodzenie we współczesnych uwarunkowaniach*, Warszawa 2012.

<sup>5</sup> M. El-Ghamari, *Cross-Culture Awareness in crisis response operations*, Warszawa 2012.

Prelegentka rozpoczęła swoją prezentację od wymienienia poszczególnych krajów Zatoki Arabskiej, zwracając uwagę że podczas swojego wystąpienia, nie będzie omawiała sytuacji w Arabii Saudyjskiej oraz Iraku. Pierwszy ze strojów, który postanowiła przybliżyć zgromadzonemu to abaja, podstawowy strój, powszechnie obecny na ulicach krajów Zatoki - w szczególności w kolorze czarnym. Jak zauważyła, tylko na pozór ten strój wydaje się być identycznym na każdej kobiecie. Abaje różnią się bowiem znacznie między sobą, czy to krojem, zdobieniem czy też materiałem. Jednak to co pozwala na odróżnienie lokalnych muzułmanek od tych przyjezdnych, to zdecydowanie kolor. Czarne abaje noszą bowiem kobiety miejscowe, chociaż te tradycyjne stroje regionu, są już bardzo kolorowe. W zależności od statusu społecznego noszącej je kobiety, często abaje łączy się z dodatkami – nierzadko bardzo luksusowymi – takimi jak pasujące do niej buty, torebki czy okulary przeciwsłoneczne. Strój który nosi się pod spodem jest już dowolny. Kobiety często pozwalają sobie, aby jakiś jego kawałek – np. bogato zdobiona suknia wieczorowa – wystawał i zwracał na siebie uwagę. Dla kontrastu, mężczyźni ubierają tutaj w biały *diszdasz*, inaczej zwany *thob*. Jak pokazywała na zdjęciach mgr Minakowska-Kostrzewa, takie stroje są bogate w tradycyjne zdobienia i wzory, które najczęściej inspirowane są otaczającą naturą – kwiatami, gwiazdami czy elementami przyrody. Jednym z podanych przez prelegentkę przykładów jest haft zwany *kurarem*, który to wykonywany jest zawsze w grupie trzech kobiet. Jak zaznaczyła, jest to bardzo integrujące zadanie, a sam haft popularny do tego stopnia, że poświęcono mu muzeum w Bahrajnie. Dawne stroje prezentuje się tutaj w muzeach, traktując je jako element dziedzictwa kulturowego czy też szerzej historii regionu. Uważa się, szczególnie w tych młodych państwach Zatoki, że budowanie poczucia tożsamości czy odrębności narodowej u obywateli, jest szalenie ważne, dlatego warto na to przeznaczać środki. Dużym zaskoczeniem dla większości może być informacja, że znana wszystkim z europejskich mediów *burqa* – czyli rodzaj nakrycia wierzchniego, który zasłania całą postać kobiety, a pochodzi z Afganistanu – w krajach Zatoki Arabskiej ma zupełnie inne znaczenie. Tutaj przez *burge* rozumie się tradycyjne, bogato zdobione i często misternie wykonywane maski. W zależności od regionu ich kształt, kolor oraz wzornictwo mogą się od siebie różnić, dzięki czemu wskazują na pochodzenie noszącej je właścicielki. Jak zauważyła prelegentka, dzisiaj *burgi* są znane głównie z animowanego serialu *Freej*, popularnego w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, gdzie maski noszą starsze kobiety, żyjące w tradycyjnych społecznościach, otaczanych przez wielkie drapacze chmur i nowoczesność. Na kolejnych zdjęciach prelegentka pokazywała dalsze elementy stroju, jak np. biżuteria. W szczególności ta tradycyjna, stara i ciężko zdobiona, nadal jest inspiracją dla współczesnych

projektantów w świecie arabskim ale i nie tylko. Dawniej wierzono, że biżuteria ma szczególną moc amuletów i talizmanów. Istotne było więc wszystko – zaczynając od jej kształtu, koloru wysadzanych nią kamieni czy rozmiaru. Ciekawym przykładem może być biżuteria, którą nazywano *hidżab*, a bynajmniej nie służyła ona do zasłaniania włosów czy też szyji. Umieszczano w niej natomiast zwoje papieru z wersetami Koranu. Dlatego też stanowiła ona ważny element różnych uroczystości np. *tawima*. Nawet jednak współcześnie biżuteria odgrywa ważną rolę, jest ona bowiem koniecznym elementem każdej uroczystości zaślubin w rodzinie muzułmańskiej krajów Zatoki. Występuje ona wtedy pod postacią *szabki*, którą to przyszły mąż wręcza swojej wybrance. W zakończeniu dr Minakowska-Kostrzewa podkreśliła, że fakt że tradycja w krajach Zatoki Arabskiej jest nadal żywa i chętnie kultywuje się tam tradycyjne zwyczaje, w tym również te dotyczące noszonych strojów czy ozdób, ma ogromne znaczenie z uwagi na fakt szybkiego bogacenia się tych państw i rosnącej przez to obawy rządzących, że społeczeństwo mogłoby „zachłysnąć się Zachodem” za bardzo.

Jako druga w pierwszym panelu wystąpiła doktorantka z Pracowni Badań Praw Orientalnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego mgr Agnieszka Kuriata. Tematem jej wystąpienia było zagadnienie regulacji prawnych dotyczących obecności stroju muzułmańskiego w przestrzeni publicznej miast europejskich. Mgr Kuriata rozpoczęła swoją prezentację od stwierdzenia, że chusta nie jest wcale „produktem” islamu, a historia jej noszenia sięga aż XII w. p.n.e. Wy tłumaczyła, że zwyczaj ten w prawie muzułmańskim pojawił się w wyniku licznych podbojów arabskich oraz przenikania się kultur, tradycji i obyczajów. Ma on też duże powiązanie ze statusem społecznym noszących je kobiet. Prelegentka opowiedziała też o jednym z bardziej specyficznych krajów muzułmańskich, jakim jest Islamska Republika Iranu, kraju w którym to występuje przepis karny, nakazujący kobietom zasłanianie się zgodnie z surową interpretacją prawa szariatu<sup>6</sup>. Przy tej okazji wytłumaczyła zgromadzonym słowa, które znalazły się w tytule konferencji, a które – jak podkreślała mgr Kuriata – sprawiają wiele problemów, szczególnie dziennikarzom, którzy burkę myślą z czadorem, a hidżab z niqabem. Prelegentka pokazała na licznych zdjęciach jak wyglądają współczesne stroje muzułmańskie oraz wskazała, że to właśnie niqab, powinien nas interesować najbardziej, bowiem to o niego toczą się największe spory w parlamentach europejskich miast. Mimo, że nagłówki prasowe

<sup>6</sup> Art. 638 Kodeksu Karnego Islamskiej Republiki Iranu: *"Każdy, kto jawnie narusza tabu religijne w miejscach publicznych obok bycia ukaranym za ten czyn, powinien również zostać pozbawiony wolności w wymiarze od dziesięciu dni do dwóch miesięcy lub podlegać karze chłosty (74 baty)(...)"* (Islamic Penal Code of Iran, <http://iglhr.org/sites/default/files/UNHCR%20Refworld%20Iran%20Penal%20Code.pdf>, dostęp: 11.06.2017).

najczęściej sugerują, że ustawodawcy zakazują noszenia konkretnych strojów damskich jak właśnie niqab czy burqa, tak naprawdę w europejskich aktach prawnych w ogóle te słowa nie występują. Byłoby to zresztą niezgodne z zasadą niedyskryminacji ze względu na wyznawaną religię. Zamiast tego w ustawach pojawiają się wskazania, że zakazane jest zakrywanie albo ukrywanie twarzy (np. w ustawie bułgarskiej, ustawie francuskiej czy ustawie belgijskiej), najczęściej z podaniem, że taki zakaz ma na celu np. ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa publicznego albo ma ułatwić identyfikację. Mgr Kuriata zwróciła też uwagę na liczne sprzeczności i niejasności, które pojawiają się na co dzień w internetowych, ale nie tylko, mediach. Nagminnie nie tylko myli się rodzaje strojów muzułmańskich, powiela się niepotwierdzone o akty prawne informacje w mediach publicznych, ale także publikuje się nagłówki, pełne przekłamań, które sugerują że dana ustawa weszła w życie, a tak naprawdę często okazuje się, że dopiero jej projekt trafił do najniższej izby parlamentu. W dalszej części swojej prezentacji, prelegentka zaprezentowała niektóre z obowiązujących regulacji prawnych we wspomnianych krajach europejskich. Z perspektywy prawnej przedstawiła liczne regulacje, które obowiązują muzułmanki wychodzące na ulice m.in. te im przychylne, jak m.in. w Niemczech, gdzie Trybunał Konstytucyjny uchylił w 2016 r. zakaz noszenia przez nauczycielki w szkołach publicznych chust muzułmańskich, przypisując im początkowo w tej ustawie charakter prozelityczny. Wspomniała przy tym o mniej popularnych krajach, w których takie przepisy również są planowane, albo nawet już od dawna funkcjonują – jak np. Łotwa czy Malta. W prezentacji nie zabrakło też odwołań do krajów muzułmańskich, takich jak Egipt czy Afganistan, gdzie raz kobietom zakazywano, innym razem znowu narzucano konieczność noszenia jakiegoś rodzaju okrycia. Kobiety niezmiennie walczyły z każdym rodzajem naruszania ich praw, niestety z różnym skutkiem. Ciekawym paradoksem, o którym mówiła mgr Kuriata, jest też przypadek Maroka, kraju zamieszkałego przez zdecydowaną większość muzułmańską, w którym to w ostatnim czasie wprowadzono pośredni zakaz noszenia zakryć twarzy, zakazano bowiem sprzedaży tych strojów na terenie całej monarchii.

Drużę część I Seminarium Bliskowschodniego poświęcona została problematyce bezpieczeństwa, a w zasadzie kolejnego zderzenia kultury i bezpieczeństwa. Podczas tej sesji swoje przemówienia zaprezentowało dwóch naukowców. Jako pierwszy wystąpił dr Grzegorz Cieślak, którego sylwetkę warto w tym miejscu zarysować. Dr Grzegorz Cieślak jest przede wszystkim specjalistą, pracującym nad analizami – przede wszystkim w kontekście sytuacji konfliktowych – na obszarze Bliskiego Wschodu, a także Środkowego Wschodu czy Afryki

Północnej. Jako koordynator Zespołu Analiz Zamachów Bombowych Collegium Civitas<sup>7</sup> specjalizuje się również w zakresie terroryzmu bombowego. W Collegium Civitas wykłada na Podyplomowych Studiach w Zakresie Analizy Bezpieczeństwa i Zagrożeń Terrorystycznych, sprawuje tam również funkcję członka Rady Programowej Centrum Badań nad Terroryzmem. Swoją wiedzę upowszechnia jako wykładowca akademicki, specjalizując się w obszarze analizy ryzyka i metodologii analitycznej. Często bywa doradcą ds. bezpieczeństwa w strategicznych obiektach infrastruktury transportowej, kultury i dziedzictwa narodowego. Dr Cieślak to także ekspert profilaktyki antyterrorystycznej, pirotechniki oraz ochrony obiektów dyplomatycznych. Jest autorem licznych projektów jak np.: „(Nie)bezpieczna przesyłka”, „Strategia zabezpieczenia wielkopowierzchniowych obiektów komercyjnych” czy „Tarcza”. W swoim dorobku może się pochwalić również współpracowaniem metody szkoleń w zakresie prewencji antyterrorystycznej „LIDER” oraz „A.L.E.R.T.”<sup>8</sup>.

Dr Cieślak przybliżył zgromadzonym bardzo ważny temat, a mianowicie zakaz noszenia burek we Francji w świetle wyroku ETPCZ. Francja to dzisiaj kraj, który stawiają sobie za wzór państwa europejskie zderzające się ze zjawiskiem migracji muzułmanów z krajów afrykańskich i bliskowschodnich. Zaproponowane przez to państwo ustawodawstwo nie tylko było oficjalnie pierwszym uderzającym w tak bezpośredni sposób w muzułmanów, ale i jednocześnie publicznym świadectwem Francji o obronie swoich konstytucyjnych wartości takich jak laickość i świeckość przestrzeni publicznej. Dr Cieślak w swoim przemówieniu nie tylko omówił szeroko zaproponowane i wcielone w życie francuskie akty prawne – ten z 2004 r. dotyczący zakazu noszenia ostentacyjnych symboli reeligijnych w szkołach publicznych oraz ten z 2011 r., najbardziej kontrowersyjny, bowiem zakazujący muzułmankom w głównej mierze noszenia burki czy niqabu w przestrzeni publicznej. Co warto dodać, oba te akty prawne bronią się przed zarzutami dyskryminacji z uwagi na wyznawaną religię oraz przynależność państwową tym, że w żadnym miejscu nie odnoszą się one wprost do wyznawców konkretnej religii, nie nazywają też elementów stroju które

<sup>7</sup> Jak można przeczytać na stronie internetowej, Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas prowadzi badania, które bezpośrednio związane są ze zjawiskiem terroryzmu. Obszar tych badań jest szeroki, gdyż dotyczy to tak kwestii samej istoty zagrożeń terrorystycznych, jak i również, a może przede wszystkim, bardziej praktycznych aspektów jak m.in. metody zwalczania tych zagrożeń, czy przeciwdziałania im. W celu upowszechniania tej wiedzy oraz edukacji społeczeństwa, Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas, organizuje liczne seminaria naukowe i konferencje, a także publikuje prace, w których jej eksperci, dokonują analiz terroryzmu, jak i również, prognozowania rozwoju zjawisk, które są z nim związane (więcej informacji o Collegium Civitas, a także niektóre publikacje, analizy, badania prowadzone przez jego członków a także propozycje szkoleń i studiów podyplomowych, można znaleźć na stronie internetowej: <http://cbnt.civitas.edu.pl/>, dostęp: 19.08.2017).

<sup>8</sup> Materiały konferencyjne dostępne na stronie internetowej Fundacji el-Karama: <http://el-karama.pl/i-seminarium-bliskowchodnie/>, dostęp: 21.09.2017.

zakazują. Co równie ciekawe, prelegent nie poprzestał wyłącznie na historycznym nakreśleniu tła społecznego tych ustaw, ale wyszedł dalej próbując zobrazować takie zagadnienia jak odzież etniczna w polityce, wykorzystywanie polityki bezpieczeństwa w konflikcie światopoglądów czy wręcz próbował zastanowić się nad postrzeganiem odzieży symbolicznej jako wyzwaniem dla strategii bezpieczeństwa.

Na zakończenie obrad wystąpiła jej główna organizatorka, dr Magdalena el-Ghamari, która podsumowała wszystkie wcześniejsze wystąpienia, odpowiedziała też na wiele pytań które padły w następującej po wykładach dyskusja, dodając od siebie wiele ciekawych spostrzeżeń i uwag, łączących poruszane zagadnienia z aspektem bezpieczeństwa, w szczególności bezpieczeństwa wewnętrznego naszego kraju. Dr el-Ghamari podziękowała wszystkim zgromadzonym, wyrażając nadzieję na kolejne spotkanie w podobnym gronie oraz zapowiadając kolejne konferencje pod patronatem fundacji El Karama.

**Bibliografia:**

<http://el-karama.pl/i-seminarium-bliskowchodnie>

<http://el-karama.pl/o-fundacji>

<http://cbnt.civitas.edu.pl/>

El-Ghamari M., *Między kulturą, a religią – operacje wojskowe w Iraku i Afganistanie*, Toruń 2016.

El-Ghamari M., *Cross-Culture Awareness in crisis response operations*, Warszawa 2012.

El-Ghamari M. (red.), M. Chmielecki (red.), *Zarządzanie i dowodzenie we współczesnych uwarunkowaniach*, Warszawa 2012.

Bąk T, El-Ghamari M., Adamczyk S., *Analiza porównawcza doświadczeń iracko-libijskich w kontekście sytuacji na Ukrainie*, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Warszawa 2016.



